

УДК 37.091.33 :[37.016:91]

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.06>

Ольга Слюсар,
ORCID iD 0000-0003-4719-8889
методист кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
olha.sliusar@toippro.mk.ua

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ НУШ «ГЕОГРАФІЯ», 7 КЛАС)

У науково-методичній статті висвітлено актуальну проблему, присвячену вивченню педагогічної інтеграції як категорії навчання. У процесі написання роботи з'ясовано різні підходи вчених різних країн до трактування названого поняття з погляду тлумачення його сенсу. З'ясовано суть і завдання інтегрованого підходу до навчання географії, визначено й розкрито основні аспекти його реалізації. Виокремлено особливості сучасного інтегрованого уроку в Новій українській школі. Подано приклад реалізації етапів технологічної схеми інтегрованого навчання географії, історії України та всесвітньої історії (інтегрований курс), алгебри та / або геометрії (за підручником «Географія» 7 клас).

Ключові слова: географія; інтеграція; інтегрований підхід; інтегрований урок; міжпредметні зв'язки.

© Слюсар О. І., 2024

Вступ. Тема педагогічної інтеграції стає дедалі актуальнішою. Інтегрований підхід формує міжпредметні зв'язки, сприяє цілісному сприйняттю знань та готує учнів до вміння ефективно розв'язувати комплексні проблеми сучасного світу. Такий підхід дає змогу зробити освітній процес змістовнішим, практико-орієнтованим та цікавим.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» (2016), інтеграція – не просто механічне об'єднання окремих питань із різних навчальних предметів, а їх органічне взаємопроникнення. Головне не знання заради знань, а вміння особистості використовувати їх у житті. Формування компетентності передбачає вивчення змісту географічної освіти в інтеграції з іншими предметами.

Провідною ідеєю Нової української школи є впровадження компетентнісного підходу в навчанні та реалізація ключових компетентностей, які затверджені Законом України «Про освіту» (2017), Державним стандартом початкової та базової середньої освіти НУШ. Беручи до уваги досвід інших країн, акцентуємо на прикладному характері інтегрованої освіти. Перспективи розвитку такого навчання розкрито в Державному стандарті базової середньої освіти (2020), де зазначено не окремі предмети, а освітні галузі.

Метою природничої освітньої галузі є «формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої й неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального

досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020, с. 8).

Інтерес до проблеми інтеграції не слабшає й у період розвитку педагогічної науки, з'являються нові наукові дослідження у сфері теорії та методики здійснення інтеграції щодо окремих предметів і цілих циклів дисциплін. Вочевидь актуальність цієї проблеми залишатиметься досить високою, доки наявна предметна система шкільної освіти, відмовлятися від якої нині немає вагомих причин.

Загальний аналіз досліджень і публікацій із проблеми. Проблему інтеграції за допомогою міжпредметних зв'язків досліджували як зарубіжні (Дж. Бодрійяр, Л. Ван Лієр, С. Галлахер, Л. Д. Фінк), так і вітчизняні вчені (О. В. Браславська, К. Ж. Гуз, В. Г. Ільченко, Г. Т. Ісаєва, Т. Г. Назаренко, В. І. Шуляр). Педагогічні дослідження освіти та методики навчання природничих предметів проводили багато вчених, зокрема М. Г. Криловець, А. О. Логінова, О. М. Топузов, О. В. Часнікова, В. С. Яценко.

Розвиток структури і змісту шкільної природничої освіти у період становлення національної системи освіти аналізували О. І. Бугайов, О. П. Войтович С. У. Гончаренко, С. Л. Капіруліна, Л. Б. Паламарчук. Дослідження природознавства як інтегрованого курсу окреслено в працях Л. М. Булави, Т. Г. Гільберг, О. С. Гринюк, Т. М. Засекіної, Т. О. Пушкарьової та інших.

Інтегроване навчання географії в профільній школі вивчали О. Антонюк, Т. Попадич; інтеграційні зв'язки географії, української мови та літератури – О. В. Галена, Т. С. Мачача. Використання інноваційних методів навчання під час викладання інтегрованого змісту географії досліджували М. С. Ковальчук, В. С. Кривошей.

Нині важливо реалізувати повною мірою інтеграцію з предметів природничих

дисциплін не тільки на уроках, а й у ході позакласних занять, зміст яких не обмежений навчальною програмою, адже інтегрований підхід сприяє формуванню критичного мислення, розвитку творчих здібностей та опануванню навичок виконання комплексних завдань. Щоб використати інтеграційні технології, потрібно з'ясувати основні методичні аспекти.

Метою статті є обґрунтування суті й завдань інтегрованого підходу до навчання географії в Новій українській школі.

Завдання:

1. Уточнити сутність поняття «інтеграція» у процесі вивчення географії.

2. Визначити основні аспекти реалізації інтегрованого підходу під час навчання географії й інших дисциплін.

3. Запропонувати *приклад реалізації етапів технологічної схеми інтегрованого навчання географії, історії України та всесвітньої історії (інтегрований курс), алгебри і / або геометрії (за підручником «Географія» 7 клас).*

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасний підхід до наукового пізнання характеризується комплексністю та створенням цілісної наукової картини світу. Нині інтеграція наук – це взаємозв'язок чи близькість внутрішніх та зовнішніх структурних систем феномена. Поняття «інтеграція» є комплексним та багатостороннім за різновидом свого прояву, тому потрібний аналіз його сутності.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «інтеграція» трактується як доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи (Бусел В. Т., 2009, с. 1736). Ця думка збігається з поглядами вчених Т. Г. Гільберг, Т. М. Засекіної, С. Г. Коберніка, Т. Г. Назаренко та інших.

Як «методи, принципи та ідеї, використовувані для вивчення одного об'єкта, які необхідні та ефективні щодо абсолютно несхожих об'єктів у взаємозв'язку різних наук» трактує інтеграцію Дж. Бодрійяр (Baudrillard J., 2016, с. 208). Важливо добирати такі форми й методи, які дадуть змогу формувати в учнів цілісне бачення світу, де

визначені всі умовні й рухливі взаємозв'язки.

Пояснюють інтеграцію С. Галлахер та Д. Захаві як інтерактивний, ефективний зв'язок між науковими галузями, взаємодію між схожими ідеями, методами та підходами, широке використання структурованого контенту, вивчення реалій навколишнього світу в процесі досягнення істини (Gallagher S., Zahavi D., 2007, с. 256). Проте вивчення предметів як окремих галузей становить проблему, оскільки це не дає можливості нерозривно сприймати матеріал крізь призму інформаційного, економічного, культурного, політичного.

Словосполучення «інтеграція навчання» у Педагогічному словнику за редакцією М. Д. Ярмаченка витлумачено як «процес зближення і зв'язку наук, що відбувається водночас з процесами їх диференціації» (2011). Учені виходять із розуміння суті цього поняття. Іншим за змістом є визначення Л. Ван Лієр: «Інтеграція – важлива особливість сучасної освіти; вона демонструє як організацію науки, так і її внутрішній зміст, новий предмет вивчення та її аспекти. Це форма взаємодії наук, яка передбачає наявність спільних дослідницьких завдань та цілей для різних галузей знання, а також конкретної єдиної системи когнітивних засобів, необхідних для реалізації цих проблем та цілей. Інтеграція, на думку вченого, – це процес руху та розвитку певної системи» (Van Lier L., 2014, с. 260), необхідний зв'язок, що висвітлює важливість і значущість як закономірності. Важливо під час такої взаємодії досягати мети з кожного предмета.

Інтегроване навчання, уважає Т. М. Засекіна, є утворенням майбутнього. На її думку, проблема полягає в тому, що кожен предмет вивчають окремо, у відриві від реального життя. Це призводить до того, що учні після закінчення закладу загальної середньої освіти навчаються використовувати знання ніби по-новому, практично (Засекіна Т. М., 2020, с. 400).

Інтегративний підхід у навчанні ввійшов до основних трендів освіти майбутнього. Серед них: Lifelong Learning, або

Навчання впродовж життя; Тотальна цифровізація; Онлайн-курси; Гейміфікація, Доповнена та віртуальна реальність; Методологія Agile та ScrumТренд; Активна робота над проектами; Використання принципів адаптивного навчання; Інтегральний підхід; Нейротехнології та Big Data; Зміна ролі педагога в освітньому процесі. Усе це слугує розвиткові інтеграційних зв'язків між предметами.

Етапи становлення поняття інтеграції в освіті виділили Т. В. Підгорна, І. А. Твердохліб:

Комплексне навчання – вивчення одного і того ж об'єкта чи явища на різних предметах.

Міжпредметні зв'язки – використання знань з інших предметів як допоміжних.

Інтеграція як принцип навчання – формування цілісного світогляду.

Інтеграція як діяльнісна освіта – формування знань про об'єкт вивчення з погляду різних наук (Підгорна Т. В., Твердохліб І. А., 2023, с. 12). Зміст поняття постійно зазнавав трансформації.

Міждисциплінарний зміст освіти, зазначає Л. Д. Фінк, сприяє набуттю основних знань, інтеграції ідей з різних наук, дає уявлення про те, як застосовувати знання, і все це разом сприяє розумінню того, як навчатися. Крім того, за такого змісту освіти учні починають усвідомлювати внесок кожного з предметів у якісний аналіз проблем. Структура міждисциплінарного змісту освіти відповідає основним особливостям «значущого» навчання; очікується, що учні знайдуть міждисциплінарну освіту цікавою і, отже, ефективним способом поглиблення свого розуміння досліджуваних тем (Fink L. D., 2013, с. 352). Для успішного планування та проведення інтегрованих уроків педагогам потрібно спілкуватися з колегами, разом розробляти певне дидактичне і методичне забезпечення занять.

Закордонні вчені особливо виділяють той факт, що міждисциплінарний зміст освіти активно сприяє розвиткові когнітивних здібностей учнів. Вони виявили низку явних освітніх переваг міждисциплінарності, зокрема формування таких навичок,

як: критичне мислення, розпізнавання упрежденості, подолання двозначності, визнання етичних міркувань (Newell W. H., Morcol G. (Ed.), 2007, p. 264). У результаті його використання учні стають більш відкритими для застосування різних методологій, що сприяють глибшому розумінню складних реальних проблем; формують ментальні процеси, необхідні для виконання різних завдань; опановують здатність приймати безліч поглядів на розв'язання однієї й тієї ж проблеми. Учні набувають розуміння відмінностей між предметами в тому підході до розв'язання проблем, за своєю специфічності для кожного з предметів правила, необхідні для отримання достовірних доказів.

Міждисциплінарний зміст загальної освіти, на думку більшості закордонних дослідників та педагогічних працівників, є важливим інструментом розвитку ключових навичок XXI століття. Вивчаючи досвід інших країн, зазначаємо, що в Національній освітній програмі *Фінляндії* сказано, щоб стати особистістю та громадянином, навчитися навчатися та успішно працювати, потрібні навички, які формуються в результаті інтеграції знань та способів пізнання з різних предметів.

До ключових навичок, що формуються за допомогою застосування міждисциплінарного змісту загальної освіти, Національна освітня програма *Фінляндії* відносить:

- уміння вчитись і мислити, сформованість мети пізнання;
- навички критичного мислення, командної роботи та етичної поведінки;
- культурну грамотність, уміння спілкуватися та самовиражатися (сформовані навички особистісної культури; засвоєні екологічні вміння та знання учнів про культурне середовище та культурну спадщину; сформовані на їхній основі цінності та установки; навички аналізу та оцінки медійної інформації; світогляд учнів; розвинена здатність до ведення діалогу, між-

народного співробітництва; уміння конструктивно висловлювати свою думку та застосовувати навички в різних ситуаціях).

До них також зараховують:

- управління повсякденним життям, уміння піклуватися про себе та інших;
- ІКТ-навички;
- підприємницькі та трудові навички;
- участь у побудові стійкого майбутнього (Perusopetuksen opetusuunnitelman perusteet, 2014).

В освітній програмі *Фінляндії* реалізація інтегративного навчання ґрунтується здебільшого на цілісному підході, що не передбачає поділ на дисципліни. Важливо розуміти, як ці частини об'єднати.

В *Естонії* до найважливіших навичок належать:

- культурні та етичні;
- соціальні та цивільні;
- здатність до самовизначення;
- комунікативні;
- підприємницькі;
- цифрові

(National curricula, 2014).

Вони дають змогу учням формувати інтерактивний тип мислення для їхньої подальшої вдалої адаптації в справжніх умовах, оскільки інтеграція змісту шкільних предметів сприяє формуванню цілісного сучасного світогляду школярів, здатності застосовувати нові технології навчання.

У *Таїланді* до таких навичок належать:

- комунікація (здатність отримувати та передавати інформацію та знання, висловлювати думку та розуміння);
- критичне мислення (здатність аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію, мислити логічно та системно);
- навичка розв'язання проблем (здатність набувати та застосовувати знання для запобігання / розв'язання проблем на основі аргументів, моральних принципів

та інформації);

- навички застосування технологій (здатність обирати різні технології для розвитку себе та суспільства та застосовувати і послуговуватися ними) (Soparat S., Arnold S. R., Klaysom S., 2015).

Уважаємо найефективнішим інтегративний підхід до формування та реалізації навичок через використання основ STEM-освіти, що пропонують у Таїланді. Різні дисципліни, зокрема наука, технології, інженерія та математика в такий спосіб впливають на розвиток креативності, критичного і проблемного мислення та інноваційного потенціалу учнів.

У рамках останніх реформ освіти країн, що показують високий рівень якості, ухвалено рішення про поетапне введення міждисциплінарного змісту освіти до навчального процесу закладів загальної середньої освіти. За таких умов у змісті шкільної освіти розумно синтезовано знання природничого і гуманітарного циклів. Завданнями навчання є: формування в учнів знань основ наук – найважливіших фактів, понять, законів і теорій, наукової мови, розкриття доступних узагальнень світоглядного характеру; розвиток умінь спостерігати й пояснювати явища, що відбуваються в природі, лабораторії, повсякденному житті, формування спеціальних умінь поводитися з речовинами, живими об'єктами, виконувати досліди, дотримуючись техніки безпеки. Такі дисципліни, як географія, хімія, біологія, фізика, екологія за умови вивчення їх у взаємозв'язку демонструють єдність та гармонію розвитку матеріального світу.

Застосування інтегративного підходу у викладанні потребує від учителів з'ясування не тільки сутності інтеграції, а також її структури, функцій, принципів, психолого-педагогічних особливостей перебігу цих процесів у базовій школі. Головна функція інтеграції в процесі навчання географії – посилення цілісного сприйняття навколишнього світу. Ця універсальна здатність предмета уможливорює інтегра-

цію з будь-яким іншим, зокрема історією, математикою, екологією, музикою, хімією, біологією, фізикою та іншими навчальними дисциплінами, дає змогу багатогранно дослідити й пізнати багато об'єктів, явищ і процесів, що відбуваються в природі, показати багатство та складність навколишнього світу, розвивати в учнів допитливість.

За інтегративного підходу найдоречнішим вважаємо застосування таких **принципів:**

- знання відомостей із багатьох дисциплін;
- взаємопов'язаність предметів за змістом;
- близькість дисциплін;
- урахування спорідненості, певних рис для кількох дисциплін.

Цей процес ураховує не тільки знання з предметів, але й те, як саме інтегрувати технології, методи та форми навчання між собою. Польський учений, педагог Р. Венцковський виділяє такі аспекти інтеграції: на рівні діяльності; пов'язані з методами і формами; на рівні змісту; на організаційному рівні (Яніка-Панек Тереса, 2017, с. 569).

Такі рівні інтеграції змісту навчального матеріалу розрізняє С. С. Печкурова:

- *внутрішньопредметна* (мультидисциплінарна) – інтеграція понять, знань, умінь у рамках окремих предметів. Учителі, які застосовують цей метод, концентруються в основному на суміжних предметах;
- *міжпредметна* (міждисциплінарна). Міждисциплінарний підхід розуміють як процес взаємного узгодження навчальних дисциплін з погляду єдиного, неперервного цілісного розвитку освітньої діяльності;
- *транспредметна*. Цей підхід орієнтований на зв'язок навчання з життям у реальному світі. Типовим прикладом транспредметної навчальної програми є проблемне навчання (Печкурова С. С., 2023, с. 192).

Процес інтеграції передбачає дотри-

мання певних умов: теми матеріалу, який вивчається, збігаються або є близькі; методи дослідження – однакові чи близькі; вони ґрунтуються на спільних закономірностях і теоретичних концепціях. Реалізація такого процесу зумовлює те, що учні мають можливість заново досягти події, явища і процеси, що відбуваються в природі.

На основі проведеного аналізу визначаємо основні аспекти реалізації інтегрованого підходу під час навчання географії й інших дисциплін:

- 1) реалізація інтегрованого підходу до набуття знань із різних галузей як цілісного сприйняття навколишнього світу на основі модельних навчальних програм із географії;
- 2) інтеграція як результат посилення прикладного спрямування не лише визначеного предмета, а й циклу дисциплін на основі дотримання міжпредметних взаємозв'язків із академічних дисциплін;
- 3) формування в учнів навички особної роботи з літературою, базовими словами та схемами тощо для досягнення мети з кожного предмету;
- 4) потреба здійснити комплексний аналіз переваг і недоліків інтеграції для розв'язання проблеми невідомості вчителів з усім спектром педагогічної інтеграції.

Цілісності змісту освіти, на думку К. Ж. Гуз, «можна досягти в процесі інтеграції його на основі загальних, спільних для всіх елементів змісту освіти наскрізних закономірностей, коли кожен елемент змісту може бути об'єднаний з усіма іншими шляхом обґрунтування їх на основі загальних закономірностей збереження, направленості процесів до рівноважного стану, періодичності процесів, що відбуваються в реальності» (Гуз К. Ж., 2004, с. 120). Інтеграція в ході вивчення курсу «Рідний край» дає можливість поєднати краєзнавчий матеріал з історією, мовою, біологією, літературою.

Реалізація такої діяльності, на думку Т. Г. Назаренко, під час уроків гео-

графії здійснюється через систему завдань, практикумів, залучення місцевого матеріалу з географічних проблем, що сприяє формуванню в учнів ключових та предметних компетентностей (Назаренко Т. Г., 2022, с. 5).

Для реалізації інтегрованого навчання модельні програми дають змогу виокремити мінімум змісту, якого достатньо для того, щоби кожен школяр міг виконати відповідні завдання. Важливо також поєднати два принципи: науковість та доступність навчального матеріалу через усвідомлення ролі суспільних теоретичних знань, нестандартний і вибірково підходи у викладанні навчального матеріалу, використання міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків.

Розроблені модельні навчальні програми НУШ передбачають виконання різних видів активностей: практичні роботи, дослідницькі й практико орієнтовані завдання, завдання, що відповідають вимогам міжнародної програми оцінки якості знань учнів (PISA, TIMSS), дебати, спрямовані на формування в учнів логічного мислення та практичних навичок, самостійне їх виконання (Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікитчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горючий О. В., 2022, с. 53; Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М., 2022, с. 67).

Деякі авторські колективи пропонують уроки-практикуми. До структури таких занять доцільно вносити порядок виконання різних типів завдань різного рівня складності, які школярі можуть обирати самостійно. Також вони спостерігають ідентифікують, порівнюють, аналізують природні явища з урахуванням поставленого завдання. Зміст практичного завдання подано з переліком обладнання, текстом,

малюнками, графіком або таблицею щодо теми навчання. На практичне заняття відведено окрему годину. Це дає змогу реалізувати прикладний характер освіти.

Підручники НУШ із географії для 7-го класу спрямовані на розвиток логічного, критичного, творчого мислення учнів, формування навичок роботи з інформаційними технологіями, комунікативних навичок під час групової та парної роботи учнів. Вони сприяють формуванню навичок дослідження, прогнозування, узагальнення та представлення ідей, аналізу та оцінювання явищ, що відбуваються в природі, та подій у суспільстві (Гарибов Я., Сейфуллаєва Н., Гумбатова Ш., Шабанова Е., Исмаилова Т., 2014, с. 144). Використання інтеgro-

ваного навчання як дидактичної системи значною мірою залежить від установалення зв'язків між теоріями, підходами, методами дослідження для формування єдиного бачення процесів та явищ довкілля, що дає змогу створити простір для діяльного навчання – самостійної роботи учнів, пошуку та застосування інформації.

Реалізація різних видів діяльності передбачає використання знань із будь-яких освітніх галузей і навчальних предметів. Це сприяє реалізації інтегрованого підходу до навчання. Розглянемо його реалізацію за підручником «Географія» 7 кл. авт. кол. Т. Гільберг, А. Довгань, В. Совенко (табл. 1). (Гільберг Т., 2024, с. 272).

Таблиця міжпредметної інтеграції у курсі «Географія» 7 клас

Назва розділу, теми	Назва предмета
Вступ	Іноземна мова, фізична культура, алгебра і / або геометрія, пізнаємо природу, історія України та всесвітня історія (інтегрований курс)
Розділ I. Картографічне зображення Землі	Алгебра і / або геометрія, інформатика, історія України та всесвітня історія (інтегрований курс)
Розділ II. Головні закономірності формування природи материків і океанів Тема 1. Тектонічна будова, рельєф, корисні копалини	Історія України та всесвітня історія (інтегрований курс), географія, алгебра і / або геометрія
Тема 2. Клімат	Фізика, основи здоров'я, пізнаємо природу, алгебра і / або геометрія, екологія
Тема 3. Природні комплекси Землі	Історія України та всесвітня історія (інтегрований курс), біологія, екологія, мистецтво, пізнаємо природу
Тема 4. Розселення людей на материках	Алгебра і / або геометрія, історія України та всесвітня історія (інтегрований курс), інформатика, українська та зарубіжна літератури
Розділ III. Природа материків	Алгебра і / або геометрія, іноземна мова, мистецтво, основи здоров'я, економіка, біологія, інформатика, фізика, українська та зарубіжна літератури, екологія, історія України та всесвітня історія (інтегрований курс)
Розділ IV. Природа океанів	Іноземна мова, історія України та всесвітня історія (інтегрований курс), українська та зарубіжна літератури, алгебра і / або геометрія, екологія, біологія

Джерело: авторський варіант

Будь-яка діяльність учителя з навчання (Підгорна Т. В., Твердохліб І. А., 2023, с. 12.). Учитель через взаємодію зі школярами, урахуваючи мету навчання, добираючи методи, прийоми, організовує за допомогою диференційованих завдань та матеріалів формування географічних компетентностей, сприяє професійно орієнтованому вивченню предмета.

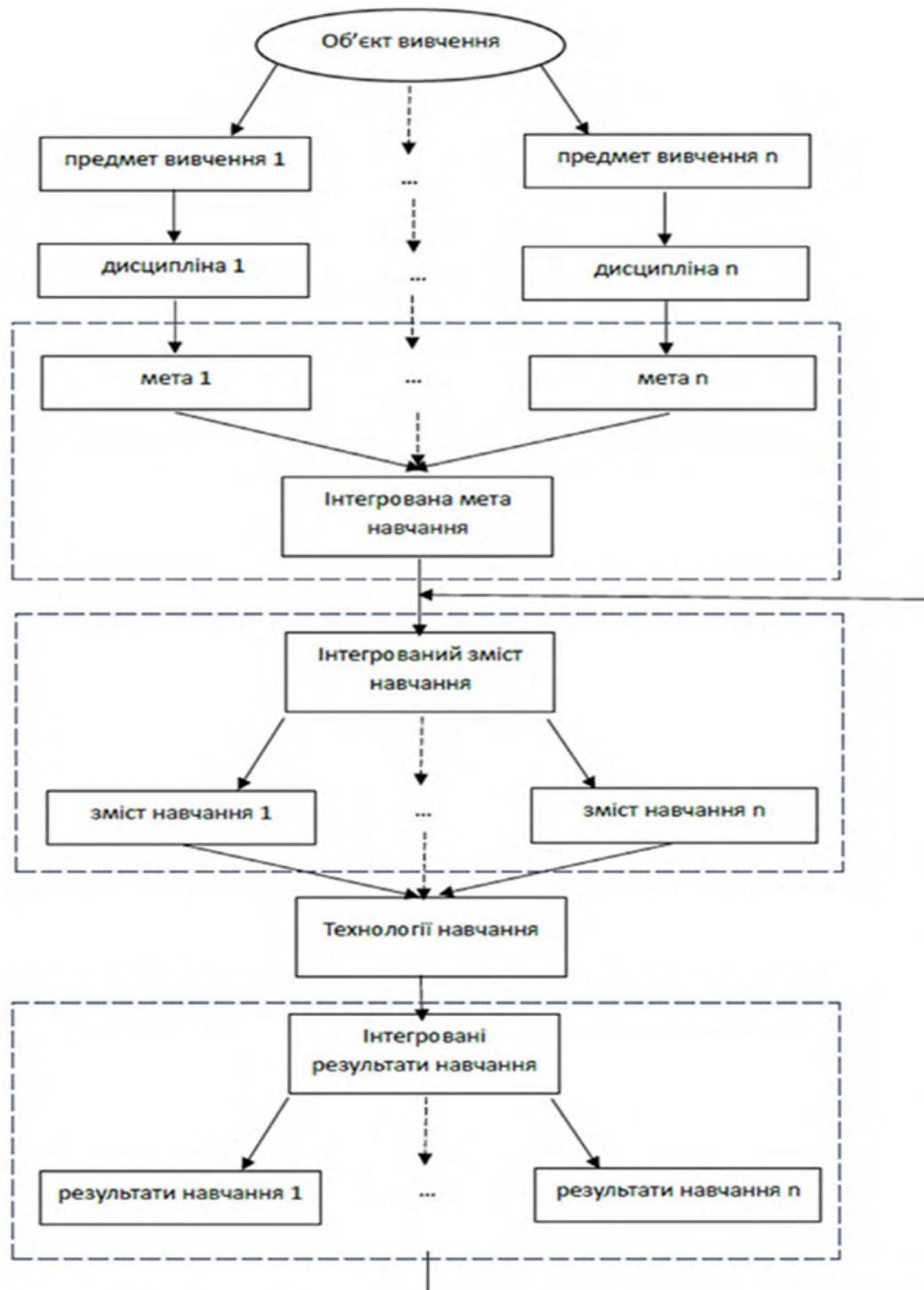

Рис. 1. Технологічна схема реалізації інтегрованого навчання здобувачів освіти

Джерело: Підгорна Т. В., Твердохліб І. А., 2023, с. 12

Метою інтегрованого навчання є формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, розширення кола можливостей послуговуватися знаннями та навичками з різних предметів для розв'язання реальних проблем.

Інтегроване навчання географії враховує умови, індивідуальні особливості, здібності, інтереси, нахили, мотиви, наміри і ціннісне ставлення та орієнтування учнів з майбутньої профорієнтації, пов'язаної з географією

В освітній діяльності закладів загальної середньої освіти задіяні такі

технології навчання: розвивальне, інтегроване, проєктне, інтерактивне, особистісно орієнтоване, розвитку творчої особистості, диференційоване (Войтович О. П., 2020, с. 10). Успіх залежить не тільки від технологій, методів навчання, а й кількості дітей у класах. Різний рівень підготовленості дітей також важливо враховувати.

Подаємо приклад реалізації етапів технологічної схеми інтегрованого навчання за підручником «Географія» 7 клас, авт. кол. Т. Г. Гільберг, А. І. Довгань, В. В. Сошенко, 2024, с. 272.

Об'єкт вивчення Розселення людей на материках		
Предмет вивчення 1 як заселена наша планета	Предмет вивчення 2 математичні методи прогнозування кількісних показників	Предмет вивчення 3 культурна самобутність корінних народів світу
Навчальна дисципліна 1 Географія	Навчальна дисципліна 2 Математика	Навчальна дисципліна 3 Історія
Мета навчання 1 сформувати знання про фактори, що впливають на динаміку кількості населення на материках; зміна чисельності населення Землі в Х–XXI ст.	Мета навчання 2 сформувати уявлення про математичні методи прогнозування кількісних показників; розвивати логічне мислення	Мета навчання 3 поглибити знання учнів / учениць про історію заселення територій, народи та етноси світу, культуру, релігію
Інтегрована мета сформувати вміння прогнозувати кількість населення Землі на основі математичних методів; аналізувати закономірності розміщення населення; у чому виявляється самобутність людей та народів світу		
Інтегрований зміст навчання вивчення демографічних показників населення Землі, уміння прогнозувати їх засобами математичної статистики, аналіз культурної самобутності народів		
Зміст навчання 1 вивчення демографічних показників: кількість населення на материках, народжуваність, густина, природні чинники розселення	Зміст навчання 2 визначення середньої густоти населення на материках	Зміст навчання 3 Основні складники культурної самобутності народів світу: мова, традиції та обряди, релігія, їжа та кулінарія, мистецтво, спосіб життя, історія та спільні цінності
Добір технологій (засоби, методи, організаційні форми навчання) та проведення інтегрованого уроку		

Результати навчання 1	Результати навчання 2	Результати навчання 3
знають, як природні чинники впливають на густоту населення на материках, використовують відповідну наукову термінологію	мають уявлення про математичний апарат для прогнозування кількісних показників	створюють самостійно / в групі навчальні моделі для дослідження культурної самобутності народів світу
<p>Інтегровані результати навчання</p> <p>уміють прогнозувати розселення людей та карти шкільного атласу для пояснення впливу природних чинників на густоту населення на основі застосування математичних методів із використанням культурної самобутності народів світу</p> <p><i>Моделна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти</i> (автори Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікітчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горовий О. В.) 2022</p>		

Географічні знання, уміння й навички, на думку вчених, надають учням можливість усвідомлено орієнтуватися в природничо-довкілних, природничо-суспільних, соціально-економічних, суспільно-політичних і геоecологічних явищах, що відбуваються в Україні та світі (Назаренко Т. Г., Криловець М. Г., Яценко В. С., Логінова А. О., Часнікова О. В., 2023, с. 144). Інтегроване навчання сприяє синтезу знань, формує вміння переносити знання з однієї галузі в іншу. Завдяки цьому можливе цілісне сприйняття дійсності. Саме такий підхід у навчанні сприяє формуванню творчої, самостійної, відповідальної особистості.

Міжпредметні зв'язки, проведення інтегративних уроків, курсів створюють можливості для інтеграції змісту освіти, якщо вони реалізують сутнісні зв'язки між елементами змісту. Брак умов інтеграції змісту освіти, його фактологічність – небезпека для нації, цивілізації внаслідок випуску школою учнів із глибоко сегментованою свідомістю, яка легко програмується і якій недосяжні природовідповідно високі рівні інтелекту (Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Олійник І. М., 2019, с. 4).

Особливості сучасного інтегрованого уроку в Новій українській школі залежать від обрання теми, мети, завдань уроку, рівня мотивації пізнавальної діяльності учнів; вибору змісту з різних предметів, урахування їхньої системності й глибини знань; методів і засобів, технологій; поєднання

зусиль «активних» і «пасивних» учасників у процесі реалізації поставлених цілей та завдань інтегрованого уроку.

Отже, сучасна географічна освіта має бути спрямована на формування в учнів / учениць цілісної наукової картини світу. Це спонукає вчителів географії перейти від усталеної подачі освітнього матеріалу до міждисциплінарності в навчанні, пошуку та використання в освіті модерних інноваційних технологій.

Висновки й перспективи досліджень.

1. Уточнено сутність поняття «інтеграція» в навчанні географії. З'ясовано, що таке навчання має враховувати умови, індивідуальні особливості, здібності, інтереси, нахили, мотиви, наміри і ціннісне ставлення школярів та орієнтує учнів на здобуття професії, що пов'язана з дослідженням природи, географії, екології тощо.

2. Визначені основні аспекти реалізації інтегрованого підходу під час навчання географії й інших дисциплін висвітлюють недоліки й переваги його використання.

3. Подано приклад реалізації етапів технологічної схеми інтегрованого навчання географії, екології, історії України та всесвітньої історії (інтегрований курс), алгебри і/або геометрії (за підручником «Географія» 7 клас), що показує методичні можливості окремих предметів НУШ.

Виокремлені особливості сучасного інтегрованого уроку в Новій українській

школі стануть у пригоді педагогам під час їхньої підготовки до проведення занять і для осмислення особливостей методики здійснення освітнього процесу, вибору форм і методів реалізації навчального матеріалу; виділення об'єктивно наявних зв'язків між опорними знаннями, які можна об'єднувати на різних етапах уроків, а також спри-

ятимуть формуванню в учнів / учениць цілісної картини світу, систематизуючи їхні знання зі споріднених предметів для відповіді на виклики суспільства.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні та впровадженні в практику роботи закладів освіти інтерактивних і STEM-технологій на уроках географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун». – 2009. – 1736 с.
2. Войтович О. П. Підготовка майбутніх учителів географії до впровадження технологій інтегрованого навчання / О. П. Войтович / Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, 2020, (12), 88–97. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206740>.
3. Географія : підруч. для 7 кл. заг.серед. освіти / Гільберг Т. Г., Довгань А. І., Совенко В. В. – Київ : Генеза, 2024. – 272с.
4. География – 7. Методическое пособие для учителя / Гарибов Я., Сейфуллаева Н., Шабанова Е., Гумбатова Ш., Исмаилова Т. – Баку, Bakınəqr. – 2014. – 144 с.
5. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К. Ж. Гуз. – Полтава : Довкілля-К. – 2004. – с. 120.
6. Державний стандарт базової середньої освіти. – 2020. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
7. Закон України «Про освіту» №2145-VIII. Редакція від 16.08.2024, підстава – 3642-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія / Т. М. Засекіна. – Київ : Педагогічна думка. – 2020. – 400 с.
9. Інтеграція змісту освіти як виклик часу / Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Олійник І. М. – Витоки педагогічної майстерності. – 2019. – Випуск 24.
10. Концепція «Нова українська школа». – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrayinska-shkola-compressed.pdf>
11. Методика розроблення та впровадження інтегрованих курсів за вибором з географії та економіки в гімназії та ліцеї : методичний посібник / Назаренко Т. Г., Криловець М. Г., Яценко В. С., Логінова А. О., Часнікова О. В. [Електронне видання]. – Київ : Педагогічна думка, 2023. – 144 с. – Режим доступу: <https://undip.org.ua/library/metodyka-rozroblennia-ta-vprovadzhennia-intehrovanykh-kursiv-za-vyborom-z-geohrafii-ta-ekonomiky-v-himnazii-ta-litsei/>
12. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, 2022 (автори: Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікитчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горовий О. В.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRsdaS6iVAu4yTWhE25sHp3/view>
13. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, 2022 (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) [Електронний ресурс] <https://drive.google.com/file/d/1Dj7Vmf6OyZrICo7Ts8RqBA8qe9LEMX6n/view>

14. Назаренко Т. Г. Інтегрований підхід у краєзнавчій діяльності при вивченні географії в школі / Т. Г. Назаренко. – 2022. – С. 5.
15. Печкурова С. С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи на інтегрованих уроках / С. С. Печкурова. – 2023. – 192 с. – Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8207>.
16. Підгорна Т., Твердохліб І. Особливості підготовки майбутніх учителів до впровадження інтерактивного підходу в освітній процес / Т. Підгорна, І. Твердохліб / Український педагогічний журнал. – 2023. – № 3. – 12 с.
17. Яніка-Панек Тереса. Теорія і практика підготовки вчителів до інтегрованого навчання у I–III класах початкової школи в Республіці Польща / Тереса Яніка-Панек / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – Київ. – 2017. – С. 569. – Режим доступу: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2017/PANEK_diser_PAS.pdf
18. Ярмаченко М. Д. Міжпредметні зв'язки / М. Д. Ярмаченко. – Педагогічний словник. – Київ : Педагогічна думка. – 2011.
19. Baudrillard J. Consumer society: Myths and structures. – London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications Ltd., 2016. – 208 p.
20. Fink L. D. Creating significant learning experiences: An integrated approach to designing college courses. – San Francisco: Jossey-Bass, 2013. – 352 p.
21. Gallagher S., Zahavi D. Phenomenological mind: An introduction to philosophy of mind and cognitive science. – London: Routledge, 2007. – 256 p.
22. National curricula 2014 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.hm.ee/en/national-curricula-2014>.
23. Newell W. H. Decision making in interdisciplinary studies // Handbook of Decision Making; G. Morcol, ed. – Viden: CRC Press / Taylor & Francis Group Editors, 2007. – P. 245–264.
24. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) [Електронний ресурс]. -URL: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/vuosiluokkakokonaisuus/428781/oppiaine/466345>
25. Soparat S., Arnold S. R., Klaysom S. Розвиток Thai learners' key Competences by project-based learning using ICT // International Journal of Research in Education and Science (IJRES). – 2015. – Vol. 1. – № 1. – P. 11–22.
26. Van Lier L. Interaction in language curriculum: Awareness, autonomy and authenticity. – London: Routledge, 2014. – 260 p.

**THE INTEGRATED APPROACH TO LEARNING GEOGRAPHY
(ON THE EXAMPLE OF GEOGRAPHY OF THE NUSH, THE 7th GRADE)**

*Sliusar Olha,
Methodologist of
Pedagogy, Psychology and Education Management Department
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
olha.sliusar@moippo.mk.ua*

The scientific-methodological article deals with an actual problem devoted to the study of pedagogical integration as a category of education. In the course of writing the work, various approaches to the interpretation of the concept of «integration» from the point of view of the

interpretation of its meaning by scientists of different countries were clarified. The essence and tasks of an integrated approach to teaching geography are pinpointed. The main aspects of its implementation are defined and disclosed. According to the model programs of the New Ukrainian School, integration of subjects in the 7th grade on certain topics is proposed. The features of the modern integrated lesson in the New Ukrainian School are highlighted.

The purpose of geographic education in general secondary education institutions is the formation of the key and subject competencies in students, as well as geographic culture as a necessary quality of a person living in the conditions of a globalized world as a part of universal human culture.

Currently, school geographical education is going through a difficult period; the hours for its study are reduced, despite the fact that geography is a mandatory subject in the basic curriculum. Therefore, in order to strengthen the variable component in the conditions of the competence approach, the attention is focused on the results of learning by means of courses by choosing an integrated direction. Thus, the implementation of integrated learning in the study of geography is the need of the hour.

One of the main ways of methodically updating lessons in the New Ukrainian School is the preparation of integrated lessons, which are conducted on the basis of the educational material of interdisciplinary connections, as one of the forms of educational activity that allows not only to combine information from different disciplines in one lesson but also promotes the improvement of cognitive activity of students, better assimilation of knowledge and skills, and deeper perception and understanding of concepts being studied.

Keywords: *geography; integrated approach; integration; intersubject communications.*

REFERENCES

1. Baudrillard J. Consumer society: Myths and structures. – London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications Ltd., 2016. – 208 p. (eng).
2. Busel, V. T. (Ed). (2009). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin : VTF «Perun» (ukr).
3. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity (2020) [State standard of basic secondary education]. Retrieved from :<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyiserednoyi-osviti-i300920-898> (ukr).
4. Fink L. D. Creating significant learning experiences: An integrated approach to designing college courses. – San Francisco: Jossey-Bass, 2013. – 352 p. (eng).
5. Gallagher S., Zahavi D. Phenomenological mind: An introduction to philosophy of mind and cognitive science. – London: Routledge, 2007. – 256 p. (eng).
6. Garibov, Ya., Sejfullaeva, N., Shabanova, E., Gumbatova, Sh.& Ismailova, T. (2014). *Geografiya – 7* [Geography – 7]. Baku, Bakinəsr (rus).
7. Hilberh, T. H., Dovhan, A. I. & Sovenko, V. V. (2024). *Heohrafiia: pidruch. dlia 7 kl. zah.sered. osvity* [Geography]. Kyiv: Heneza (ukr).
8. Huz, K. Zh. (2004). *Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia v uchniv tsilisnosti znan pro pryrodu* [Theoretical and methodical foundations of the formation of students' integrity of knowledge about nature]. Poltava: Dovkillia-K. (ukr).
9. Ilchenko, V. R., Huz, K. Zh. & Oliinyk, I. M. (2019). *Intehratsiia zmistu osvity yak vyklyk chasu* [Integration of the content of education as a challenge of time]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. Vypusk 24 (ukr).
10. Kobernik, S. H., Kovalenko, R. R., Hilberh, T. H. & Datsenko L. M. (2022). *Modelna*

navchalna prohrama «Heohrafiia. 6–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model curriculum «Geography. 6–9 classes» for institutions of general secondary education]. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1Dj7Vmf6OyZrICo7Ts8RqBA8qe9LEMx6n/view> (ukr).

11. Kontsepsiia «Nova ukrainska shkola» [The «New Ukrainian School» concept]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (ukr).

12. Law of Ukraine «On Education» №. 2145-VIII. Edition dated August 16, 2024, basis – 3642-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (ukr).

13. National curricula 2014 [Електронний ресурс]. Retrieved from: <https://www.hm.ee/en/national-curricula-2014> (eng).

14. Nazarenko, T. H. (2022). Intehrovanyi pidkhid u kraieznavchii diialnosti pry vyvcheni heohrafii v shkoli [Integrated approach in regional studies when studying geography at school]. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738053/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (ukr).

15. Nazarenko, T. H., Krylovets, M. H., Yatsenko, V. S., Lohinova, A. O. & Chasnikova, O. V. (2023). Metodyka rozroblennia ta vprovadzhennia intehrovanykh kursiv za vyborom z heohrafii ta ekonomiky v himnazii ta litsei [Methodology for the development and implementation of integrated elective courses in geography and economics in gymnasiums and lyceums]. Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from: <https://undip.org.ua/library/metodyka-rozroblennia-ta-vprovadzhennia-intehrovanykh-kursiv-za-vyborom-z-heohrafii-ta-ekonomiky-v-himnazii-ta-litsei/> (ukr).

16. Newell W. H. Decision making in interdisciplinary studies // Handbook of Decision Making; G. Morcol, ed. – Viden: CRC Press / Taylor & Francis Group Editors, 2007. – P. 245–264 (eng).

17. Pechkurova, S. S. (2023). Rozvytok tvorchykh zdibnostei uchniv pochatkovoї shkoly na intehrovanykh urokakh [Development of creative abilities of primary school students in integrated lessons]. Retrieved from: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8207> (ukr).

18. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. (2014). [Електронний ресурс]. – URL: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/vuosiluokkakokonaisuus/428781/oppiaine/466345> (eng).

19. Pidhorna, T. & Tverdokhlib, I. (2023). Osoblyvosti pidhotovky maibutnykh uchyteliv do vprovadzhennia interaktyvnoho pidkhodu v osvittii protses [Peculiarities of training future teachers for the implementation of an interactive approach in the educational process]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3 (ukr).

20. Soparat S., Arnold S. R., Klaysom S. Розвиток Thai learners' key Competences by project-based learning using ICT // International Journal of Research in Education and Science (IJRES). – 2015. – Vol. 1. – № 1. – P. 11–22 (eng).

21. Van Lier L. Interaction in language curriculum: Awareness, autonomy and authenticity. – London: Routledge, 2014. – 260 p. (eng).

22. Voitovych, O. P. (2020). Pidhotovka maibutnykh uchyteliv heohrafii do vprovadzhennia tekhnolohii intehrovanoho navchannia [Preparation of future geography teachers for the implementation of integrated learning technologies]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, (12), 88–97. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.12.2020.206740> (ukr).

23. Yanika-Panek Teresa. (2017). Teoriia i praktyka pidhotovky vchyteliv do intehrovanoho navchannia u I–III klasakh pochatkovoї shkoly v Respublitsi Polshcha [Theory and practice of teacher training for integrated learning in I-III grades of primary school in the Republic

of Poland]. (Doctor's thesis). Kyiv. Retrieved from: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2017/PANEK_diser_PAS.pdf (ukr).

24. Yarmachenko, M. D. (2011). *Mizhpredmetni zviazky [Intersubject connections]. Pedahohichni slovnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).

25. Zapototskyi, S. P., Karpiuk, H. I., Hladkovskyi, R. V., Dovhan, A. I., Sovenko, V. V., Datsenko, L. M. & Nazarenko, T. H. ta in. (2022). *Modelna navchalna prohrama «Heohrafiia. 6–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model curriculum «Geography. 6–9 grades» for institutions of general secondary education]*. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRsdaS6iVAu4yTWhE25sHp3/view> (ukr).

26. Zasiakina, T. M. (2020). *Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka [Integration in school science education: theory and practice]*. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).